

O'QUVCHILARDA TA'LIM-TARBIYANING AHAMIYATI

Raximova Farog'at Tuychiyevna

Toshkent shahar Uchtepa tumani 295

-sonli umumt'alim maktabining biologiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *Maqolada maktab o'quvchilarini umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalashning shart-sharoitlari, yo'l-yo'riqlari, pedagogik asoslari ifodasini topgan.*

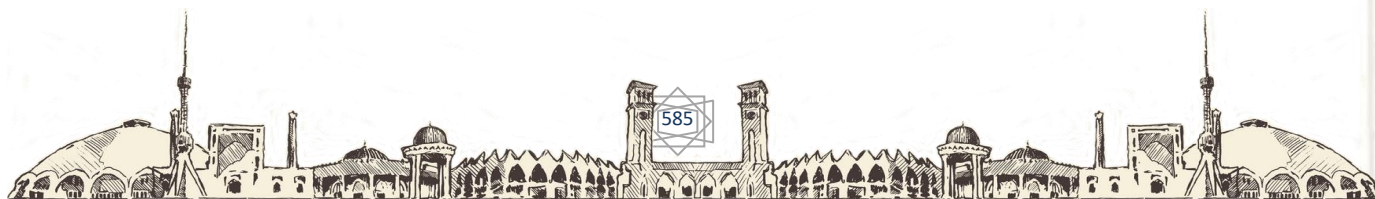
Kalit so'zlar: *axloqiy tarbiya, odob, qadriyat, xalq, millat.*

Mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab O'zbekiston globallashuv jarayonlari shiddat bilan rivojlanib borayotgan bugungi kunda ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, tarixiy va ma'naviy o'zgarishlarni izchillik bilan olib borishga, xalqimizning milliy-ma'naviy, diniy qadriyatlarini va o'zligini anglashga bo'lgan qiziqishini yanada oshirishga e'tibor o'sib bormoqda. Shu sababli, o'quvchi-yoshlarning rivojlanishi va ijtimoiylashuvida ajdodlarimiz qoldirgan tarixiy meros, milliy va umuminsoniy qadriyatlardan foydalanish asosida ularni axloqiy tarbiyalashga ehtiyoj sezila boshlandi.

Ta'kidlash joizki, mustaqillik mamlakatimiz xalqlarining milliy qadriyatlar, tarixiy an'ana va ma'naviy boyliklarini qayta tiklashga, uni yangi mazmun bilan boyitishga muhim bir sharoitlar yaratdi. amlakatimizdagi ta'lim-tarbiya tizimida ham zaruriy islohotlar amalga oshirilmoqdaki, bunda axloqiy tarbiya alohida o'ziga xos o'rin egallaydi.

O'zbekistan Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoev 2021 yilning eng muhim ustuvor vazifalari haqidagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida "Biz o'z oldimizga mamlakatimizda Uchinchi Renessans poydevorini barpo etishdek ulug' maqsadni qo'ygan ekanmiz, buning uchun yangi Xorazmiylar, Beruniylar, Ibn Sinolar, Ulug'beklar, Navoiy va Boburlarni tarbiyalab beradigan muhit va sharoitlarni yaratishimiz kerak. Bunda, avvalo, ta'lim va tarbiyani rivojlantirish, sog'lom turmush tarzini qaror toptirish, ilm-fan va innovatsiyalarni taraqqiy ettirish milliy g'oyamizning asosiy ustunlari bo'lib xizmat qilishi lozim" deya e'tirof etdi.

Ayni shu maqsadlarni amalga oshirish uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidentining bir qator farmon va qarorlari, jumladan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 31 dekabrda 1059-son «Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Qarori (mazkur Qarorning III- bob 10-bandida umumiy o'rta ta'lim muassasalarining I–XI sinflari uchun «Odobnoma», «Vatan tuyg'usi», «Milliy istiqloq g'oyasi va ma'naviyat asoslari», «Dinlar tarixi» fanlarini birlashtirgan holda «Tarbiya» fani joriy etildi) qabul qilindi.

Demak, bugungi yoshlar ajdodlariga munosib ravishda Markaziy Osiyo hududida Uchinchi Renessans davrini yuzaga keltirishi shart. Zero, xalqimizning uzoq o'tmishi, tengi yo'q madaniyati, mard-jasur bobolari, bebaho ajdodlar merosi doimo yangi kashfiyotlar, yangi marralarni zabt etishga undab turadi.

Zero, «Ana shunday buyuk insoniy fazilatlar faqat tinch, barqaror, mustaqil yurtda shakllanishi mumkin. Buning uchun har bir yoshni vatanparvarlik hamda ajdodlarimizdan qolgan milliy tarixiy meroslarga hurmat ruhida tarbiyalash hozirgi kunning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi...».

Shaxs sifatida shakllanadigan o'quvchining ma'naviy kamolotida axloqiy madaniyatning ahamiyati benihoya katta. Axloqiy madaniyat axloqiy bilimlar, malaka va ko'nikmalar, axloq qoidalari yordamida o'quvchining xulq-atvori, xatti-harakatlarini boshqarish tizimidir. Axloqiy madaniyat o'quvchining ko'p qirrali faoliyati davomida shakllanib va takomillashib boradi.

Axloqiy madaniyatning ko'rinishlari, uning qirralari va namoyon bo'lish shakllari xilma-xildir. Insonparvarlik, halollik, tashabbuskorlik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, erksevarlik, faollik, ijodkorlik, haqiqatgo'ylik, mas'uliyatlik, saxiylik, kamtarlik, poklik va shu kabi qator muhim tushunchalar axloqiy madaniyat tushunchalaridir. Bu xislatlar faoliyat jarayonida ma'naviy madaniyatning boshqa madaniyat qirralari bilan birgalikda o'quvchi ongi va xulqiga ta'sir etadi.

Ma'naviy-axloqiy mazmundagi ta'lim-tarbiya ishini tashkil etish ta'lim muassasasi pedagogik jamoasining umumiy ishining tarkibiy qismi bo'ib, ularning o'tkazilishida maktab rahbariyati, kasaba uyushmasi a'zolari, tajribali mutaxassis o'qituvchilar, mahalla kengashlari, ota-onalar qo'mitasi, o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish organlari, shuningdek, jamoat tashkilotlari, xodimlari ham ishtirok etadilar.

Ta'lim muassasalarida ma'naviy-axloqiy tarbiyani yo'lga qo'yishning quyidagi turlari alohida ahamiyatga egadir: suhbatlar, uchrashuvlar, ertaliklar, haftaliklar, oyliklar, ko'riklar, konferensiya, bahs- munozara va boshqalar.

Ma'naviy-axloqiy tarbiyani tashkil etishda tarbiyaviy tadbirlar umumiy tarbiyaning ajralmas qismi sifatida ta'lim muassasalari faoliyatini tashkil etishda o'z o'rnini va ahamiyatiga ega. Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning qamrovi keng, shu bois, ularni qanday shakl va uslubda o'tkazilishi mutaxassis- o'qituvchining tajribasi, mahorati hamda o'quv muassasasi rahbariyati, jamoasining, fan o'qituvchilarining tashabbuslarini qo'lab-quvvatlashi, ularga tashkiliy jihatdan yordam ko'rsatish, shu bilan birga o'quvchilarning istak-xohishlari, qiziqishlari, ehtiyojlari va ijtimoiy faolliklariga bog'liq. Ma'naviy-axloqiy mazmundagi tadbirlarni o'tkazish ushbu tarbiyani tashkil etishdagi ko'zlangan asosiy maqsadga xizmat qilmog'i kerak.

Inson tabiatda dunyoga kelib, jamiyatga kamol topar ekan, shubhasiz, tarbiyaning turli vositalaridan foydalanadi. Ma'naviyat tarbiyasidagi e'tiqod tushunchasini ana shunday tarbiya vositalaridan deb ko'rsatish mumkin. Buning sababi o'quvchi-yoshlar kimlargadir taqlid qilgisi keladi. O'z ko'ngliga o'tiradigan

doviyurak, o'ktam, mehnatga ilg'or kishilarga, tarixiy shaxslarga, badiiy asar qahramonlariga e'tiqod qo'yadilar.

Shunga ko'ra tarbiya vositasi bo'gan namuna kishilarning ijobiy (ba'zan o'ta salbiy) hatti-harakatlari va ijtimoiy foydali faoliyatning tarbiyalanuvchilar ongi va hatti-harakatiga ko'rsatadigan ta'siri deb tushungan holda o'qituvchilar o'z tarbiyaviy rejalarini boyitib borishlari kerak. Chunki har bir fan o'qituvchisi doimo uchta vazifani: o'quvchilarga ta'lim va tarbiya berish, ularni kamol toptirish vazifalarini hal etishi lozim bo'adi shu bilan birga o'quvchilarning tarbiyasi va kamoloti ta'lim jarayonida ham amalga oshirilishi rejalashtiriladi. Mazkur rejalashtirilishlarda, albatta, e'tiqod tarbiyasiga alohida e'tibor qaratish lozim.

Bugungi yoshlarda zamonamizning eng mashhur (ijobiy ma'noda) kishilariga o'xshashlik xohishini tug'diradigan ijobiy namunaning tarbiyaviy kuchi o'quvchilarning (bolalarning) taqlid qilishga moyilligiga asoslangandir. Yoshlar, ko'pincha, ota-onalariga, ma'lum bir ijobiy yutuqlarga erishgan qarindoshlariga, o'qituvchilariga va mashhur qahramonlarga taqlid qiladilar.

Turli yoshdagi bolalarga taqlid qilishga moyillik turlicha bo'ladi. Masalan, kichik yoshdagi bolalar ijobiy namunaga ham, salbiy namunaga ham baravar taqlid qilaveradi. Buning sababi ularning turmush tajribasining juda kamligi, iroda kuchining nihoyatda zaifligi, hissiyotlarining aql-idrokidan ustun turishidadir. Ularda tahlil qilish va harakatlarga tanqidiy ko'z bilan qarab baho berish xislatlari hali shakllanmagan bo'ladi. Bolalar ulg'ayib borgan sari o'z tevarak-atrofidagi katta yoshdagi kishilarning xatti-harakatlariga tobora tanqidiy nazar bilan qaraydigan bo'ladilar. Shu yoshdagi bolalar o'z nuqtayi nazarlaridan taqlid qilishga arzigulik deb bilgan kishilarnigina o'zlari uchun namuna deb biladilar va ularga e'tiqod qo'yadilar.

O'quvchilarda tarkib toptiriladigan ma'naviy-axloqiy sifatlar axloqiy ong bilan xatti - harakat o'rtasida birlik bo'lishini taqozo qiladi. Buning ma'nosi shuki, haqqoniyligi o'quvchilarga kunma-kun uqtirib borilgan axloqiy-ma'naviy tushunchalar ularning xatti - harakatlarida ham, ular qatnashgan jamoadagi o'zaro munosabatlarda ham qaror topmog'i lozim.

O'quvchilarning ma'naviy-axloqiy tushunchalari faqat dars jarayonidagina emas, balki kundalik turmushda ham sinovlardan o'tib shakllana boradi. Shuning uchun ta'lim-tarbiya jarayonida shunday sharoit yaratmoq kerakki, o'quvchilar sabot-matonat, qunt, tashabbuskorlik, chidam ko'rsata oladigan, qiladigan ishlarning jamiyat va vatan uchun zarurligini qalbdan tushunadigan bo'lsinlar. O'quvchilarga beriladigan bilimlar majmui, shubhasiz, juda katta tarbiyaviy kuchga egadir. O'quvchilarda chinakam ilmiy dunyoqarash asoslarini yaratishda, to'g'ri hukm yuritish qobiliyatini tarbiyalashda ma'naviy- axloqiy sifatlarga tayanib ish ko'riladi.

Bir so'z bilan aytganda, e'tiqod tarbiyasi barkamol shaxsni tarbiyalashdagi asosiy omillardan biri bo'lib, shaxsni har tomonlama garmonik tarbiyalashga zamin

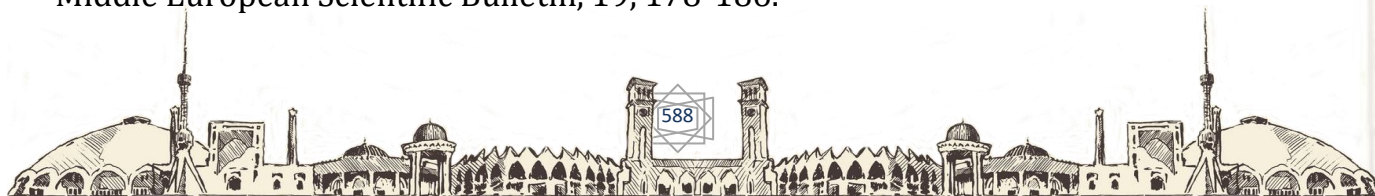

yaratadi. Biroq, insonni kamolga yetkazishda har bir shaxsga o'ziga xos munosabatda bo'lish ta'lim-tarbiyaning asosiy tamoyillari ekanligini unutmasligimiz lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Pedagogika / A.Q. Munavvarovning umumiy tahriri ostida./ - T.: O'qituvchi, 1996. – 280 b.
2. Adizov B.R. "Boshlang'ich ta'limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari", – Toshkent: «Fan», 2007. – 120 b.
3. Tulenov J. Hayot falsafasi: T.: O'zbekiston, 2013. – 340 b.
4. Okhunov, M., & Minamatov, Y. (2021). Application of Innovative Projects in Information Systems. *European Journal of Life Safety and Stability* (2660-9630), 11, 167-168.
5. Minamatov, Y. E. O. G. L., & Nasirdinova, M. H. Q. (2022). APPLICATION OF ICT IN EDUCATION AND TEACHING TECHNOLOGIES. *Scientific progress*, 3(4), 738-740.
6. Minamatov, Y. E. U. (2021). APPLICATION OF MODULAR TEACHING TECHNOLOGY IN TECHNOLOGY. *Scientific progress*, 2(8), 911-913.
7. Минаматов, Ю. (2021). УМНЫЕ УСТРОЙСТВА И ПРОЦЕССЫ В ИХ ПРАКТИЧЕСКОЙ ЭКСПЛУАТАЦИИ. *Eurasian Journal of Academic Research*, 1(9), 875-879.
8. Okhunov Dilshod Mamatzhonovich, Okhunov Mamatjon Khamidovich, & Minamatov Yusupali Esonali o'g'li. (2022). DIGITAL ECONOMY: ESSENCE, FEATURES AND STAGES OF DEVELOPMENT. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(04), 355–359
9. Avazjon o'g'li, V. D., & Esonali o'g'li, M. Y. (2022). Use and Importance of Three-Dimensional Images in Fields. *Journal of Ethics and Diversity in International Communication*, 2(2), 1-4.
10. G'ofurovich, T. X. A., & Esonali o'g'li, M. Y. (2022). Computer Using Dynamic System Modelling Environments. *Journal of Ethics and Diversity in International Communication*, 2(2), 9-13.
11. Avazjon o'g'li, V. D., & Esonali o'g'li, M. Y. (2022). Prospects for the Development of the 3D Modeling Process. *Texas Journal of Engineering and Technology*, 7, 78-79.
12. Komiljonovna, M. L., & Esonali o'g'li, M. Y. (2022). Adjuster Synthesizing for the Heat Process with Matlab. *Texas Journal of Engineering and Technology*, 7, 63-66.
13. Mamadalieva, L. K., & Minamatov, Y. E. (2021). High Efficiency of a Photoelectric Converter in a Combined Design with a Thermoelectric Converter. *Middle European Scientific Bulletin*, 19, 178-186.

14.Kamiljanovna, M. L. (2021). Analysis of the Results of the Study of the Thermoelectric Part of the Source Sensor. Middle European Scientific Bulletin, 19, 191-196.

15.Korolkov, A. N., & Mamadalieva, L. K. (2022). Methodology for Conducting Practical Exercises to Study the Simulation System 3DS Max 2020. Texas Journal of Engineering and Technology, 7, 80-86.

16.Горовик, А. А., & Халилов, З. Ш. (2021). ОСНОВЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ЭЛЕКТРОННОГО ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН. Universum: технические науки, (12-1 (93)), 54-56.

